

TIBBIY TERMINOLOGIYANI O'QITISHDA LOTIN TILINING AHAMIYATI

Saydullayeva Muqaddam Akbarovna

1-son o'zbek va xorijiy tillar kafedrasida katta o'qituvchisi

Toshkent davlat tibbiyot universiteti.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17171708>

Annotatsiya. Mazkur maqolada tibbiy terminologiyani o'qitishda lotin tilining o'rni va ahamiyati yoritib berilgan. Tibbiyot fanida qo'llaniladigan atamalar asosan lotin va yunon tillaridan kelib chiqqani, ularning tarixiy ildizlari va hozirgi davrda qo'llanish sabablari tahlil qilinadi. Shuningdek, maqolada talabalarga terminlarni samarali o'rgatish uchun morfemik tahlil, tematik guruhlash, so'z yasash va matn tahlili kabi metodlardan foydalanish taklif etiladi.

Lotin tilini o'rganish tibbiyot sohasida nafaqat atamalarni yod olish, balki kasbiy matnlarni to'g'ri tushunish va amaliy kommunikatsiyada qo'llash uchun muhim vosita ekani asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: tibbiy terminologiya, lotin tili, prefiks, suffiks, ildiz, metodika, tibbiyot ta'limi.

Tibbiyot fanining eng muhim xususiyatlaridan biri uning maxsus terminologiyaga boyligidir. Tibbiy terminlar nafaqat ilmiy tadqiqotlarda, balki amaliyotda ham qo'llanadi. Bu terminlarning katta qismi qadimiy tillardan, ayniqsa **lotin tilidan** olingan. Bugungi kunda ham tibbiy ingliz tilini o'qitishda lotin tili asosiy manba sifatida xizmat qiladi. Shuning uchun tibbiy terminologiyani samarali o'qitishda lotin tilini o'rgatishning ahamiyati beqiyosdir.

Ko'pchilik talabalar oddiy ingliz tilidagi so'z va iboralar orqali tibbiy holatlar va anatomiya haqida tasavvurga ega, ammo ular maxsus tibbiy terminologiyani yaxshi bilmaydilar.

Ushbu maqolada tibbiy terminologiyani o'qitishdagi qiyinchiliklarni yengib o'tish yo'llari va usullari haqida fikr yuritiladi. Ushbu maxsus tilni puxta egallash – tibbiyot ta'limining eng muhim vazifalaridan biridir.

Tibbiy terminologiya odatda alohida fan sifatida emas, balki klinik tadqiqotlar davomida yonma-yon o'rgatiladi. Talabalar terminlarni ko'p marta takrorlash, xotirada saqlash yoki taxmin qilish orqali asta-sekin o'zlashtiradilar. Ammo bu usullar samarali ham, yetarli ham emas.

Ikkinchi o'rganish usuli – bu talabaning muntazam ravishda so'z tuzilishidagi qonuniyatlarni anglab, yangi terminlarni o'zi chiqarib olishidir. Bu, masalan, tibbiy lug'atlar bilan ishlash orqali mumkin. Biroq lug'atlar odatda ortiqcha ma'lumot beradi, so'zlarni topish vaqt talab qiladi, xotiraga tayanib yodlash ham samarasiz. Bundan tashqari, lug'at alifbo tartibida bo'lgani uchun, insonning tilni mavzu yoki mantiqiy tartib asosida eslab qolish qobiliyatiga zid keladi. Shuning uchun har bir so'zni alohida o'qitish o'rniga, talabalarga so'zning ma'nosini chiqarib olish strategiyalarini o'rgatish samaraliroqdir. Bu esa lug'atlardan samarali foydalanish va matnni tezroq tushunishga yordam beradi.

Ko'pgina ilmiy terminlar singari, tibbiy atamalar ham asosan lotin va yunon tillaridan kelib chiqqan. Odatda, bitta termin to'liq lotin yoki to'liq yunon ildizidan tashkil topadi.

Masalan:

Yunoncha *nephros*- va lotincha *ren-* ikkalasi ham "buyrak"ni anglatadi. Umuman olganda, yunoncha ildizlar diagnostika va jarrohlik sohalarida, lotincha ildizlar esa anatomiya va psixologiyada ishlatiladi.

Tibbiy terminlar ko'pincha **prefiks + ildiz + suffiks** tuzilishiga ega bo'ladi.

Prefikslar: *intra-* (ichida), *sub-* (osti), *extra-* (tashqarida).

Ildizlar: *ren-* (buyrak), *cor-* (yurak), *pulmo-* (o'pka).

Suffikslar: *-itis* (yallig'lanish), *-osis* (kasallik holati), *-ectomy* (jarrohlik yo'li bilan olib tashlash).

Masalan:

Nephritis (buyrak yallig'lanishi).

Cardiomegalia (yurakning kattalashishi).

Gastrectomy (oshqozonni jarrohlik orqali olib tashlash). Shu kabi yuz minglab terminlarning asosida lotin ildizlari yotadi. Masalan, prefiks miqdor, joylashuv, rang, zichlik, vaqt, daraja va boshqa xususiyatlarni bildiradi va shu ma'nolarda ishlatiladi.

Tibbiy ingliz tilini o'rgatishda lotin tilidan foydalanish quyidagi afzalliklarni beradi: talabalar terminlarni **morfemik tahlil** orqali osonroq eslab qoladi. **Bir ildizdan yuzlab terminlarni chiqarib olish** mumkin. Masalan, *cor* ildizi yurak bilan bog'liq barcha terminlarda uchraydi: *coronary*, *cardiac*, *pericardium*. Lotin tilini bilgan talaba yangi yaratilayotgan terminlarni ham tezroq tushunadi, chunki ular eski ildizlardan yasaladi.

Tibbiy terminologiyani o'qitishda lotin tilidan foydalanish usullardan foydalanish samarali hisoblanadi:

1. Morfemik tahlil usuli:

Har bir terminni **prefiks + ildiz + suffiks** ga ajratib o'rgatish.

Masalan: *cardiomyopathy* → *cardio-* (yurak) + *-myo-* (mushak) + *-pathy* (kasallik).

Bu metod orqali talaba har bir qismini anglab, yuzlab yangi terminlarni tushunib ketadi.

2. Tematik guruhlash usuli:

Terminlarni mavzular bo'yicha ajratish:

Yurak-qon tomir tizimi (*cor-*, *cardi-*, *angio-*)

Ovqat hazm qilish tizimi (*gastro-*, *entero-*, *hepato-*)

Asab tizimi (*neuro-*, *cerebr-*, *encephalo-*)

Bu usul lug'atni mavzu asosida yodlashni osonlashtiradi.

3. Qiyosiy o'rganish usuli:

Bir xil ma'noga ega bo'lgan **lotin va yunon ildizlarini taqqoslash**.

Masalan:

ren- (*lotin*) va *neph-* (*yunon*) → *buyrak*.

cor- (*lotin*) va *cardio-* (*yunon*) → *yurak*.

Bu talabalarda terminlarning sinonimligini tushunish va ko'proq so'z boyligi hosil qilishga yordam beradi.

4. So'z yasalishi usuli:

Talabalar prefiks, ildiz va suffikslarni qo'shib yangi terminlar yasashadi.

Masalan:

hyper- + *tension* → *hypertension* (*yuqori qon bosimi*).

hemo- + *-logy* → *hematology* (*qon haqida fan*).

Ushbu ijodiy mashq talabani faol o'rganuvchiga aylantiradi.

5. Interaktiv usullar:

Flashcardlar (*Quizlet*, *Anki*) orqali tezkor yodlash.

Onlayn test va viktorinalar orqali bilimni mustahkamlash.

Rolli o'yinlar (*doktor-bemor suhbatlari*) orqali terminlarni real muloqotda qo'llash.

6. Tarixiy-etimologik usul:

Talabalarga terminlarning **tarixi va kelib chiqishini** tushuntirish.

Masalan, *pulmo* (lotincha o'pka) qadimgi Rim shifokorlari asarlaridan boshlangan.

Bu yondashuv terminlarni qiziqarli va esda qolarli qiladi.

Tibbiy terminlarni o'rgatishda quyidagi ketma-ketlik ham samarali hisoblanadi: avval prefikslar, keyin suffikslar, so'ng turli sohalarga oid ildizlar beriladi. So'z tahlili: terminni prefiks, ildiz va suffikslarga ajratib, ma'nosini chiqarish, sinonimlarni topish: bir xil so'zning lotin va yunoncha ildizli variantlarini solishtirish (*ren – nephro*), yangi termin yasash: o'rgangan ildiz va qo'shimchalardan yangi so'z yaratish mumkin. Shu orqali talaba asta-sekin terminlarni "kodlash" va "dekodlash"ni o'rganadi. Tarixiy va lingvistik ma'lumotlar 98% tibbiy terminlar lotin va yunon ildizlaridan tashkil topgan. Lotin tili 17-asrgacha Yevropada tibbiyot tili bo'lgan.

Lotin tilining "o'lik til" ekanligi, ya'ni kundalik hayotda ishlatilmasligi uning afzalligi hisoblanadi: so'z ma'nolari o'zgarmaydi: masalan, *ren* — buyrak, *cor* — yurak. Aniqlik va barqarorlik ta'minlanadi. Xalqaro tushunarliklik: dunyoning turli mamlakatlaridagi shifokorlar uchun umumiy til vazifasini bajaradi. Ba'zi so'zlar fransuz tilidan olingan (*debridement*). Eponimlar esa (inson familiyasi asosida nomlangan atamalar, masalan, *Parkinson kasalligi*, *Fallop naychalari*) zamonaviy o'qitishda samarasiz va chalkashtiruvchi deb qaraladi.

Tarixda *cancer* (rak) yoki *tumor* so'zlarini bemorga aytish og'ir hisoblangan, shuning uchun ularni ifodalashda etik va yumshoq ifodalar yoki sinonimlar qo'llanilgan. Hozir ham shifokorlar ko'pincha texnik yoki ilmiyroq iboralardan foydalanadilar.

Lotin tili tibbiy terminologiyaning asosi bo'lib, uni o'rganish: terminlarni eslab qolishni osonlashtiradi, xalqaro miqyosda yagona tushunarliklik yaratadi, talabalarni klinik amaliyot va ilmiy faoliyatga tayyorlaydi. Tibbiy terminologiyani o'rgatish prefiks → suffiks → ildiz tartibida bo'lish kerak. Terminlarni faqat alohida emas, balki to'liq so'z shaklida misol bilan berish kerak.

Darslarda autentik matnlar va real suhbatlar ishlatilishi lozim. Shunday qilib, tibbiy terminologiyani o'qitishda lotin tilini asosiy manba sifatida qo'llash zarur va samaralidir.

REFERENCES:

1. Godwin-Jones, R. "Emerging Technologies: Language Learning & Technology." *Language Learning & Technology*. 2015; 19(1): 6-11.
2. Askaraliyevna, K. M. (2025). SOME BARRIERS OF TEACHING LISTENING AND EFFECTIVE TECHNIQUES TO OVERCOME THEM. *EduVision: Journal of Innovations in Pedagogy and Educational Advancements*, 1(3), 98-103.
3. Kakhorova, M. A. (2024). THE USE OF QUALITATIVE AND MIXED METHODS INVESTIGATING LEARNERS IN THEIR CLASSROOMS. *Academic research in educational sciences*, (1), 579-587.
4. Kaxorova, M. A. (2024). THE PHENOMENA OF WORD FORMATION IN LATIN AS AN EXAMPLE OF CARDIOLOGICAL TERMS. *Academic research in educational sciences*, (1), 483-488.
5. Askaraliyevna, K. M. (2024). Essential Guidelines for Proficient Foreign Language Learning. *Miasto Przyszłości*, 52, 532-534.
6. Ширинкулова, Ш. М., Кахарова, М. А., & Сайдуллаева, М. А. (2021). Инглиз ва ўзбек тилларида луғатшуносликнинг шаклланиши.
7. Juraev, A., Esanov, U., Kakhorova, M., Eshbaeva, N., & Nurmatova, F. (2021). Formation of professional competence of future tourism specialists in English.
8. Juraev, A., Eshbaeva, N., Esanov, F. N. U., & Kakhorova, M. (2022). Ausbildung der beruflichen kompetenz von zukünftigen tourismusspezialisten in Englisch.

9. Muxabbat, K. (2023). TERMINOLOGIK TADQIQOTLARNING ASOSIY YO'NALISHLARI. *Научный Фокус*, 1(7), 79-84.
10. Kaxarova, M. A. (2023). TERMINOLOGIYA SOHASIDA OLIB BORILAYOTGAN ILMIY TADQIQOTLARNING AHAMIYATI VA VAZIFALARI. *Научный Фокус*, 1(7), 74-78.
11. Muxabbat, Q. (2023). ZAMONAVIY XORIJIY TILLARDA SINTETIK SO'Z YASALISH HODISASI FRANSUZ TILIDAGI QO'SHIMCHA VA SO'ZLAR MISOLIDA.
12. Muxabbat, Q. (2023). OLIY TA'LIM TIZIMINING DARS MASHG'ULOTLARIDA TA'LIM METODLARIDAN FOYDALANISH. *Новости образования: исследование в XXI веке*, 2(14), 398-401.
13. Kakhorova, M. A. (2023). NUTRITION OF SURGICAL PATIENTS. *Modern Scientific Research International Scientific Journal*, 1(8), 172-180.
14. Kakhorova, M. A. (2024). COMPREHENSIBLE INPUT AS THE MOST IMPORTANT FACTOR ON LEARNING OTHER LANGUAGE. *World of Scientific news in Science*, 2(5), 272-280.
15. Kakhorova, M. A. (2024). INTRODUCTION OF THE TPR APPROACH IN THE CONTEXT OF INTENSIFYING LEARNING ACTIVITIES IN FOREIGN LANGUAGE LESSONS. *World of Scientific news in Science*, 2(3), 270-280.
16. Askaraliyeva, K. M. (2024). Effectiveness of Strategy-Based Instruction on Language Learning. *International Journal of Formal Education*, 3(3), 252-254.
17. Kakhorova, M. A. (2024). COMPREHENSIBLE INPUT APPROACH AS AN EFFECTIVE LANGUAGE TEACHING METHOD. *World of Scientific news in Science*, 2(3), 281-289.
18. Kakhorova, M. A. (2024). LEARNING MEDICAL TERMINOLOGIES IS NOT AS DIFFICULT AS IT SOUNDS.
19. Kaxorova, M. A. (2025). LOTIN TILIDA KLINIK TERMINOLOGIYANI O'QITISH BILAN BOG'LIQ QIYINCHILIKLAR VA ULARNI BARTARAF ETISH USULLARI. *Медицинский журнал молодых ученых*, (14 (06)), 343-346.
20. Kaxorova, M. (2025). KLINIK TERMINLARNING YASALISHIDA LOTIN TILINING AHAMIYATI. *Modern Science and Research*, 4(6), 708-713.
21. Askaraliyeva, K. M. (2025). THE APPLICATION OF COGNITIVE AND METACOGNITIVE LISTENING TECHNIQUES TO IMPROVE STUDENTS' COMPREHENSION. *Educator Insights: Journal of Teaching Theory and Practice*, 1(3), 34-41.
22. Askaraliyeva, K. M. (2025). THE INTEGRATION AND THE BENEFITS OF TECHNOLOGIES IN LANGUAGE LEARNING. *Web of Teachers: Inderscience Research*, 3(1), 354-358.